

dilectione sui, potest simul considerare cœlum, vel terram, et consequenter potest a consideratione unius transire ad aliud extra se considerandum: tunc ergo in hac varietate sunt proprie plura instantia, et tempus, licet illi temporis coexistat alia indivisibilis duratio secundum alium a tum.

15. *Probatur jam assertio.*—Hinc ergo probatur conclusio. Nam Angeli sancti post cognitionem, et amorem Dei, quem in primo instanti habuerunt, exercuerunt varios actus liberos bonos, et supernaturales, quos in primo instanti creationis non elicerunt simul cum primo actu cognitionis, vel amoris Dei, et illi actus viæ fuerunt, et non termini; ergo illi actus vere constituerunt secundam moram, in qua Angeli boni novum meritum habuerunt. Consequentia manifesta est ex declaratione facta circa tempus, et instantia Angelorum, quia isti actus habent suam durationem intrinsecam, quæ est instans, et hoc non fuit simul cum primo, ut in antecedenti supponitur: ergo est distinctum, et in entitate, et in duratione, et in successione, seu in priori, et posteriori: ergo sunt plura instantia. Probatur ergo major, primo quia verisimilimum est, mysterium Incarnationis non fuisse revelatum Angelis in primo instanti creationis, quia non poterant tot, et tanta mysteria capere simul, ut supra dixi. Deinde est valde probabile, in illo instanti sanctos Angelos habuisse novum voluntatis actum, vel amoris singularis erga Christum, vel adorationis et reverentiæ eidem exhibitæ, ut in capite sequenti, et in libro etiam septimo, latius explicabimus. Hæc autem omnia tam diversa sunt ab actibus primi instantis, ut secundum constituent.

16. *Ampliatur probatio.*—Ne tamen nostram sententiam, et rationem ad opinionem particularem, et ad illos speciales actus limitare videamur, addimus generalem, et communem Patrum doctrinam, quam infra trademus: nimirum Luciferum in sua secunda mora excitasse bellum in cœlo contra Deum, aliosque Angelos ad rebellionem provocasse; Michaellem quia Principem cum reliquis sanctis Angelis sectatoribus suis illi restitisse, et Dei gloriam, et honorem zelasse. Quidquid autem sentiatur de objecto, materia, vel occasione talis præmii, illud fieri non potuit sine novis actibus intellectus, et voluntatis sanctorum Angelorum. Nam oportuit eos audire, et cognoscere Luciferi excitationem, sive per verbum, sive per exemplum factam, et illi per novos actus resistere: sicut Michaeli solent illa

verba tribui: *Quis sicut Deus?* Item verisimile est elicuisse actus orationis, quibus auxilium ad perseverandum, et resistendum posularunt. Item exercuisse peculiare actus humilitatis, et subjectionis ad Deum. Hæc enim ad fideliter, et fortiter dimicandum pro Dei honore opportuna erant, et moraliter necessaria; ergo non potuerunt hæc omnia idem indivisibile instans continere; facta ergo sunt in secunda mora, non minus ex parte bonorum Angelorum, quam malorum.

17. *Minor propositio rationis inchoate in n. 15 probatur.*—Quod autem hæc secunda mora, etiam in sanctis Angelis fuerit intra tempus viæ, ut in minori subsumebamus, probatur ex præcedenti assertionem: quia sancti Angeli non sunt præventi visione beatifica ad resistendum Lucifero, et perseverandum in obedientia Dei; sed in hoc etiam suæ libertati relictus sunt, ut evidenter convincit exemplum aliorum malorum Angelorum, qui Luciferum secuti sunt. Nulla enim est ratio ad cogitandum hos potius, quam alios Angelos prævenisse Deum per visionem beatam, priusquam istorum constantiam et illorum defectionem probaret. Sancti ergo Angeli non ideo restiterunt, quia beati jam erant, sed potius quia restiterunt, et fideles ac perseverantes fuerunt, beatificati fuerunt, ut probat etiam ratio supra facta, et quæ ex Patribus adduximus. Ergo sancti Angeli in illis actibus operabantur adhuc ut viatores; ergo illa secunda mora ad eorum viam pertinebat. Et confirmatur ratione supra facta, quia illi actus procedebant ab aliqua cognitione supernaturali, ut per se notum est, et illa non erat visio Dei, ut est probatum; ergo erat abstractiva cognitio ad viam pertinens. Unde tandem concluditur, illos actus fuisse meritorios novæ gratiæ et gloriæ, quia in illis concurrerant omnes aliæ conditiones necessariæ ad meritum simul cum statu viæ et sufficienti antecessione ad præmium.

18. *Obiectio contra rationem factam.*—*Solvitur.*—Dicit fortasse aliquis, quod licet sancti Angeli habuerint novos actus, nunquam tamen a primo actu cognitionis et amoris Dei, quem in primo instanti habuerunt, cessarunt; et ideo semper fuisse idem instans, quia reliqui actus ex illo amore fiebant, erantque sub illo veluti secundarii, et ideo tota illa mora unum instans censetur. Quia ut instantia multiplicentur, non satis est, ut numerus actuum augeatur, sed necesse est, ut a priori actu principali, et quasi aliorum fonte cessetur, ita ut ab illo actu ad alium transitus fiat. Et confirmatur, quia a-

lias non tantum secunda mora, sed etiam tertia et quarta mora multiplicandæ erunt; seu plura instantia viæ quam duo, quod a theologis communiter non recipitur. Et sequela patet, quia etiam actus facti post primum instans fuerunt plures, et fortasse non fuerunt simul, sed successive facti; ergo. Respondeo jam hoc pertinere ad modum loquendi, nam de re satis constat, nimirum post totum meritum primi instantis habuisse sanctos Angelos novum meritum augmenti gratiæ, et gloriæ per plures actus, quod est proprie a nobis intentum. Deinde dicimus, etiam quoad modum loquendi verius dici, non fuisse totius viæ Angelorum sanctorum idem instans primum indivisibile. Tum quia probabile est, ex parte intellectus in secundo instanti mutationem esse factam per novam revelationem mysteriorum fidei, vel per novi præcepti propositionem, vel per novam considerationem, cum qua non poterat simul esse primus actus cognitionis supernaturalis, quem Angelus in primo instanti habuit. Idemque dici potest de actu amoris voluntatis, quia licet Angelus in utroque instanti amaverit Deum, fortasse non per unum, et eundem actum. Nam ex amore complacentiæ in bonis Dei, potuit transire ad amorem obedientialem, vel ex amore quasi generali ad amorem in tali materia particulari. Tum etiam quia saltem necessarium fuit aliquam mutationem facere imprimis actibus, vel majorem fervorem, et conatum illis adhibendo occasione resistendi inimico, vel per aliquam extensionem ad nova materialia objecta.

19. *Confirmatur solutio.*—*Dissolvitur.*—Adde, probabile esse, Angelum transeundo a via ad patriam eundem amoris actum continuasse; et nihilominus non fuit idem instans. Instans, licet actus charitatis Dei in substantia fuerit idem, necessario in patria fuisse intensiorem propter majorem advertentiam intellectus: sed imprimis hoc necessarium non fuit, quia potuit actus esse adæquatus habitu charitatis in fine intrinseco viæ, et tunc sicut in ingressu patriæ non augetur habitus, ita nec actus. Nec ut actus intendatur, satis est major advertentia intellectus, si voluntas toto conatu suæ intrinsecæ virtutis operari supponitur. Deinde etiam credibilius est in secunda mora malorum Angelorum, amorem bonorum erga Deum ferventiorum fuisse, et cum majori consideratione elicitorum, et ex parte materialis objecti magnam mutationem habuisse. Dices, in transitu ad patriam fit amor necessarius ex

libero, quia satis est ad mutationem instantium. Sed contra, quia illa tantum est mutatio moralis ex nova visione intellectus: et alia similis licet non æqualis fuit in via, quia etiam aucta fuit consideratio intellectus, et consequenter etiam deliberatio voluntatis, et forte actus necessarius quoad specificationem factus est liber quoad eandem specificationem: si verum est, Angelos sanctos non potuisse peccare in primo instanti, sicut potuerunt in secundo. Quod autem inferebatur, quia in secunda mora essent plura instantia, ab Scoto, et Gabriele facile conceditur. Nos vero negamus sequelam, quia licet Angelus in secunda mora plures actus habuerit; non est necesse illos fuisse cum successione simpliciter; sed vel omnino simul, vel connexionem ad unum principalem actum in se indivisibilem, ac permanentem, a quo sumitur unitas illius secundi instantis, seu moræ, ut alii auctores dicebant. Non tamen recte accommodatur illa doctrina ad amorem primi, et secundi instantis, quia in eis, neque ex parte intellectus fuit unica consideratio plena, neque ex parte amoris perfecta unitas in extensione, intensione ac libertate.

20. *Ad fundamenta in n. 4.*—Ad fundamentum contrariæ sententiæ respondemus: cum D. Thomas, ait, Angelos recepisse præmium beatitudinis post unum actum meritorium, loqui de actu plene ac perfecte libero, ut in eodem loco videbimus, ostendimusque necessario ita esse D. Thomam intelligendum, ne sibi contrarius sit. Ad secundum testimonium dicimus, potius probare contrarium, nostræque sententiæ favere. Docet enim D. Thomas, Angelos non recepisse præmium statim propter meritum primi instantis: sed prius relictos esse suæ libertati, et probatos, an perseverarent, vel obicem ponerent, quod tam de bonis, quam de malis intelligendum est, quia omnibus uniformiter providit Deus: et præterea docet, sanctos Angelos libere non posuisse obicem, cum possent: at non ponere obicem in Angelis semper esse meritorium, quia sine positivo actu non fit, unde si mali non posuissent obicem, sicut potuerunt, novum meritum habuissent; idem ergo de bonis intelligendum est. Unde frustra, et contra omnem rationem infert Ferrariensis, Angelos sanctos in secundo instanti, priusquam beatificarentur, mere negative se habuisse, non ponendo obicem. Nam si hoc accipiatur de proprietate durationis, incredibile est, ut ostendimus, si de prioritatem naturæ supponit in illo secundo instanti sanc-

tos Angelos præventos esse per visionem beatam, priusquam aliquid libere operari possent; quod falsum esse ostendimus. Idemque dicendum esset de Angelis malis: omnes enim tam mali; quam boni possunt considerari prius natura, quam obicem ponerent, prout nondum operabantur; sed quasi in actu primo considerantur, et per comparisonem ad illud instans naturæ, mali Angeli non sunt præventi per visionem beatam: ergo neque boni. Deliberatio ergo omnium expectata est. Ad id vero, quod Valentia inferebat, jam responsum est.

CAPUT XII.

UTRUM OMNES ANGELI, QUI IN SECUNDO INSTANTI AD DEUM CONVERSI SUNT, EX SPECIALI DEI DOMO USQUE AD FINEM VIE IN GRATIA PERSEVERAVERINT.

1. *Via Angelorum ab instanti creationis intrinsece incepit.* — Supponimus imprimis certam aliquam viæ durationem fuisse Angelis omnibus ex divina ordinatione, ac providentia præscriptam. Tempus enim viæ in pura creatura rationabili seu intellectuali vocatur illud, in quo ad Dei visionem non pervenit, et ad illam suis actibus magis, ac magis accedere potest. Unde cum ostensum sit Angelos in primo instanti creationis non vidisse Deum; et certum alias sit postea sanctos Angelos visionem Dei accepisse, ut in principio libri sequentis ostendemus, totum illud spatium durationis ab initio creationis usque ad initium visionis Dei Angelorum via vocatur, quæ in instanti creationis intrinsece incepit: quia in illo instanti per fidem ambularunt, ut ostendimus: in primo vero puncto, in quo videre Deum cœperunt, extrinsece via illorum finita est: quia primum esse termini, fuit primum non esse viæ, ut in eodem principio libri sequentis capite primo dicemus. Sicut hominis extrinsece terminatur, vel simpliciter, si statim incipit videre Deum, vel saltem quoad meritum, si in purgatorio detinetur: et tunc ipse status purgatorii extrinsece finietur in illo puncto, in quo anima incipit videre Deum.

2. *Interest tamen inter viam Angeli, et hominis.* — Est autem differentia inter hominem et Angelos, quod hominis via tempore continuo mensuratur, et ideo non habet intrinsecum terminum, sed tantum extrinsecum, licet intrinsece duret toto tempore ante illud instans. Angelorum autem via, in morulis, seu instan-

tibus, tempus discretum componentibus consistere censetur, et ideo non tantum extrinsecum terminum, sed etiam intrinsecum habere potest: de quibus an sint re distincti, vel tantum ratione, in principio libri sequentis dicam. Nunc solum supponimus, hic nos loqui de perseverantia Angeli in bono usque ad ultimum intrinsecum instans viæ suæ: de quo termino dicimus, sola Dei lege potuisse præscribi. In hominibus enim mortalibus in morte terminatur, quod licet non fiat sine lege Dei, habet tamen magnum fundamentum in mortalis naturæ conditione. In Angelis vero, eo quod immortales sint, alia ratione, vel consideratione definiri debuit, juxta consilium voluntatis Dei, de quo in particulari nobis nihil certo constat: sed in generali solum necessarium fuisse aliquam certam moram pro Angelorum via a Deo esse determinatam. Sicut etiam homines, si in statu innocentie perseverassent, certam periodum suæ viæ haberent, quæ non terminaretur in morte, quia tunc non esset: et ideo sola Dei voluntate, et lege determinanda fuisset.

3. *In lege vero perseverandi usque ad terminum pares sunt.* — *Duplex perseverantia.* — Secundo ergo supponimus legem illam: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit;* non solum hominibus, sed etiam Angelis positam esse. Tum quia ad perveniendum ad terminum totam viam peragere necesse est. Tum etiam quia bonum ex integra causa, et ideo non satis est bene incipere, nisi bonum illud usque ad finem conservetur. Tum præterea quia lex illa: *Si averterit se justus a justitia sua, omnes justitiæ ejus non recordabuntur,* etiam Angelos comprehendit, quia eandem rationem æquitatis, et justitiæ in illis habet. Tum denique, quia ob hanc causam diabolus damnatus est, quia *in veritate non stetit,* igitur necessarium fuit Angelis, qui beatitudinem consecuti sunt, in ultimo instanti intrinseco suæ viæ in gratia Dei inventos fuisse, ut immediate post ad statum beatitudinis tanquam ad ultimum terminum transferrentur. Unde sicut homines non merentur consecutionem gloriæ, nisi sub illa conditione, *si in gratia decesserint;* ita Angeli viatores merebantur gloriam sub proportionali conditione, si in termino viæ suæ in gratia steterint. Unde sicut homines omnes, qui in gratia decedunt, sufficienter perseverant usque in finem: ita etiam Angeli, qui in ultimo instanti suæ viæ in gratia fuere inventi, sufficienter perseverarunt. Duplex autem distingui potest perseverantia, una est continua, seu per pec-

catum non interrupta in toto tempore viæ, quæ dici potest perseverantia non tantum in gratia, sed etiam in innocentia: alia est perseverantia in gratia, quæ licet non duraverit continue per totam viam, nec cum innocentia; nihilominus cadendo, et resurgendo, ad terminum viæ in gratia pervenit.

4. *Primum dubium.* — *Qualis fuerit perseverantia Angelorum.* — *Prima propositio.* — *Secunda propositio.* — Hinc ergo nascitur primum dubium circa perseverantiam sanctorum Angelorum, an fuerit tantum prioris modi, vel etiam posteriori modo inveniri potuerit, vel inventa fuerit. Sed hoc dubium coincidit cum alio, seu ab illo pendet, scilicet utrum Angeli, qui semel peccarunt, potuerint per penitentiam a peccato resurgere: et de facto credi possit, aliquos peccantes postea peccati veniam obtinuisse: quod dubium in libro octavo de malis Angelis tractandum est. Et ideo nunc duo tantum breviter dicemus. Unum est hypotheticum, nimirum, si aliqui Angeli aliquando lapsi fructiferam penitentiam agere potuerunt, et illam egerunt, potuisse salvari cum perseverantia posterioris modi: quam vocare possumus stabilem penitentiam, sine integra innocentia. Probatur, quia Deus vere penitentibus veniam non negat, sed gratiam concedit, quæ regula in Angelis locum haberet, si vere illos peniteret, ut Martino a Deo responsum esse refert Sulpitius in vita ejus, capite 24. Et docet Augustinus, libr. de Vera et falsa Pœnit., cap. 5, si ejus est opus: et infra dicitur. Semel autem recuperata gratia post peccatum, potest in ea perseverari usque ad viæ finem, et si ita perseveretur, ad salutem æternam sufficet: quod non minus in Angelis, quam in hominibus verum esset, posita illa hypothese, ut est per se notum. Secundum assertum absolutum est, in sanctis Angelis de facto solam esse inventam perseverantiam priori modo, id est, cum perfecta innocentia, et sine interruptione per lapsum, et recuperatione per penitentiam: hoc in lib. 8, cap. 1, ex professo tractandum, et probandum est. Et interim videri potest Bernardus, serm. 22, in Cant., cujus verba ibi referam; et ibidem ostendendum, hoc non tantum de innocentia a gravi lapsu, sed etiam de carentia omnis culpæ venialis intelligendum esse.

5. *Secundum dubium.* — *Utrum Angeli qui in secunda mora bene operari sunt perseverarint.* — Secundum dubium præcedenti affine est: an omnes Angeli qui in secunda mora semel bene deliberarunt, et Lucifero resistere

incepterunt, perseverantes in bono fuerint usque ad finem suæ viæ, spectando illam ut successivam per coexistentiam ad nostrum tempus. Et ratio dubitandi est, quia in illa mora potuerunt Angeli varios actus non tantum simul, sed etiam unum post alium exercere, ut Scotus, et Gabriel, in 2, dist. 5 et 6, docuerunt. Ergo etiam post actum bonum in initio illius moræ elicitum potuit aliquis Angelus retrocedere, et malum actum facere, et damnari. Probatur consequentia, quia in tota illa mora omnes fuerunt plene liberi, et mutabiles: imo, et natura sua flexibiles, ut in libro tertio diximus: ergo ab intrinseco illam potestatem habuerunt. Quæ non est ablata in illa mora per visionem beatam, ut in principio libri sequentis ostendemus. Nec etiam erat ab extrinseco impedita, vel ad bonum determinata per confirmationem in gratia, quia hoc donum extraordinarium est, et non est sine fundamento generaliter pro statu viæ attribuendum omnibus Angelis, qui in secunda mora bonam electionem inchoarunt; ergo simpliciter habuerunt Angeli potestatem male operandi post bonam deliberationem ac plenam. Ergo verisimile est ex tanta multitudine aliquos retrocessisse, et corruisse. Et sane qui potestatem penitendi, vel etiam penitentiam in Angelis admittit, consequenter loquendo item cum proportione sentire debent de retractatione a bono in secunda mora inchoato.

6. *Resolvitur affirmative.* — *Occurritur rationi dubitandi in num. præcæ.* — Nihilominus dicendum est, omnes Angelos, qui post primum instans creationis et justificationis suæ primam conversionem in Deum confirmarunt, sive per novam deliberationem, et majorem considerationem, sive per additionem alterius actus obedientiæ, et amoris in Deum, in gratia perseverasse usque in finem, et salutem æternam fuisse consecutos. Hæc est sententia D. Thomæ, in dicta quæst. 62 et 63, ubi sæpe docet, omnes Angelos, qui in secundo instanti non posuerunt obicem beatitudini, illam fuisse consecutos, vel post unum actum meritorium consummatum gloriam consecutos esse. Nec in illa secunda mora admittit talem actuum successionem, vel mutationem: imo indicat, Angelos fuisse flexibiles saltem de facto in electione semel facta. Et hæc videtur etiam esse communis theologorum doctrina, uno, vel alio excepto, ut in sequentibus libris videbimus. Imo Patres etiam allegati in cap. 2, hujus libri censent, discretionem inter Angelos bonos, et malos, quoad æternam eorum salu-